

הלאת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "" (ובו ד' עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק מ"ט "במבוך התעותעים"

א) מפני מה הצריך יעקב את יוסף להישבע?

איתא בפרשה (פר' מ"ו פס' כ"ט) "ויקרבנו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים".

ובפרש"י: ויקרא לבנו ליוסף, למי שהיה יכולת בידו לעשות, שים נא ידך והשבע. חסד ואמת. חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לגמול".

הרבה יש לעמוד בעניין, אלא שאין את המקום להאריך בעניין. מכל מקום יש לעמוד בתמיה חשובה (הקשני כן אחי המו"מ הרה"ג רבי יאיר שליט"א) למה הוצרך יעקב אבינו להשביע את יוסף וכי יוסף עצמו אינו מחויב במצוות הקבורה, הלא זוהי מצות עשה מדאורייתא "כי קבור תקברנו ביום ההוא" אע"פ שזוהי איבעיא שלא איפשיטא בגמ' בסנהדרין (דף מ"ו ע"ב) מכל מקום הרמב"ם פוסק אותה להלכה (בפ"ד מהל' אבל הל' א') "ההספד כבוד המת הוא, לפיכך כופין את היורשים ליתן שכר למקוננים והמקוננות וסופדין אותן, ואם ציוה שלא יספדוהו אין סופדין אותו. אבל אם ציוה שלא יקבר אין שומעין לו, שהקבורה מצוה היא, שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא".

אמנם כבר עמד בדבריו הרדב"ז ז"ל, שהרי בגמ' זו היא איבעיא שלא איפשיטא ואיך פשט הרמב"ם בתור מילתא דפשיטא שאין שומעין לו? מכל מקום נקטינן מימרא של ר' יוחנן משמו של רשב"י כעיקר, דקבורה היא מצוות עשה דאורייתא, על כן חייבים בה היורשין כדן כל מצוות עשה. ואע"פ שהגמ' עצמה לא פשטה את הספק מהפסוק עצמו, משום שאפשר לדחות שפשטות הפסוק מדבר בסתם, שרוצים בני אדם שיקברו, אבל בכה"ג שאדם מצווה להדיא את יורשיו שלא לקברו אפשר דליכא חיוב, ברם כיון שהאיבעיא ההיא לא איפשיטא יש לנקוט כדן ספיקא דאורייתא לחומרא (אף שלשיטת הרמב"ם עצמו זה רק מדרבנן כידוע, מכל מקום החמירו רבנן בהאי ספק ככל ספק דאורייתא ולפיכך אין שומעים לו).

אם לא שנאמר שבארץ מצרים לא נהגו האבות עצמם בכלל החיובים כשיטת הרמב"ן ז"ל. ברם אם נאמר כן, גם שבועה לא תועיל, שהרי לא מצינו בין ז' המצוות של

בני נח את האיסור לחלל שבועה, וא"כ מה תועיל השבועה? בר מדין, מצינו שיוסף עצמו אמר לממונה על ביתו 'וטבוח טבח והכני' ואמרו חכמים במס' חולין שכוונתו הייתה שיפרע את בית השחיטה, הרי שגם בחו"ל נהגו בדיני ישראל לחומרא (ואף יוסף עצמו נהג עצמו כישראל לחומרא בלבד) וא"כ ודאי שחייב הוא בקבורה, וגם במצות כיבוד אב אם יצוונו לקבור.

ובאמת מלבד חיוב זה, איכא בגמ' בב"מ (דף ל' ע"ב) "תני רב יוסף, והודעת להם, זה בית חייהם (ללמוד להם אומנות להתפרנס בו). את הדרך, זו גמילות חסדים, ילכו בה, זה ביקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה, זה הדין. אשר יעשון, זה לפני משורת הדין". נראה שיש חיוב קבורה גם מדין עשיית חסד, אלא שצריך עיון למה צריכים לשני הלימודים, הרי איכא חיוב קבורה מדין 'כי קבור תקברנו'? ברם באמת זה פשוט דדין כי קבור תקברנו הוא דין על היורשים שחייבים בקבורה, אולם היכא דאין היורשים רוצים לקבור מאיזו סיבה שלא תהיה, או כגון במת מצוה, בכה"ג חל חיוב שני על כלל ישראל לקבור מדין בה זוהי קבורה.

(במאמר המוסגר: ובגמ' שם הקשו למה לא נלמד את מצוות הקבורה מאת הדרך זו גמילות חסד? למה צריכים ללימוד בנפרד לקבורה? ותירצו ע"ז, לא נצרכה אלא לזקן ואינה לפי כבודו, שמתחייב לקבור את המת אפילו שאינו לפי כבודו. וצ"ע, דהרי ע"כ מייירי במת מצוה, דאם לא כן אין כל חיוב על זקן ואינה לפי כבודו להתעסק בזה כשיש קוברים אחרים, והנה ידוע במת מצוה שקנה מקומו ואסור לטלטל את המת ממקומו, א"כ ממי יש לאותו זקן להתבייש עד שצריכים ללימוד מיוחד לחייב זקן ואינה לפי כבודו? ובדוחק יש לומר, דמייירי שהיו קטנים במקום והם אינם חייבים להתעסק בקבורה והוא מתבייש מפניהם, וס"ד דיהיה פטור דכבוד הבריות דוחה, קמ"ל דאפילו הכי חייב, דכבוד המת דוחה כבוד החי ואפילו שבכל מקום כבוד החי עצמו דוחה בשב ואל תעשה, כדאיתא בברכות (דף כ" ע"א) ויעיין שם בתוס' ד"ה אלא לזקן).

ברם באמת צ"ל דחיוב הקבורה לא נאמר רק שלא יניחו שלא בדרך קבורה, ברם אם יקברנו במצרים, כבר יצא ידי חובת קבורה. נמצא שכאן צריכים היו להחיל

שיכול לפעול בזה כפי שפירש רש"י "ויקרא לבנו ליוסף, למי שהיה יכולת בידו לעשות".

אבל אם עיקר חששו של פרעה הוא מיוסף ולא אכפת לו על יתר בניו שיקברוהו, אם כך למה לא ציווה את יתר בניו שישאווהו לארץ ישראל והרי על עצם הקבורה בארץ ישראל לא הקפיד פרעה רק על יציאת יוסף, למה שייכת הקבורה רק ביוסף יותר מיתר אחיו? ודוחק לומר כי העיקר בזה כדי שיוסף יקברנו ויתקיים מאמר הקב"ה "ויוסף ישית ידו על עיניו" (שהרי אפשר כוונת הפסוק כפי שפירשו בעל הטורים ז"ל "הבטיחו שלא ימות בחייו" ולא על עצם הקבורה). דאם זהו עיקר הטעם, למה מדגיש הפסוק "ויקרא לבנו ליוסף" שמשמע שעיקר ההשתדלות תלויה בו.

והכי איתא להדיא בדברי המדרש רבה "ויקרא לבנו ליוסף, למה לא קרא לראובן ולא ליהודה, וראובן הוא הבכור ויהודה הוא המלך, והניחן וקרא ליוסף, למה כן? בשביל שהיה סיפק בידו לעשות, לפיכך ויקרא לבנו ליוסף" הרי שעיקר היכולת להשפיע על הקבורה תלוי רק ביוסף, וזה יעלה יפה רק עם הפירוש השני של הרמב"ן שעיקר הסירוב לקבורה היה בשל רצונו של פרעה שיעקב יהיה קבור בארץ מצרים, לפיכך לא ישמע לראובן וליהודה, וצ"ע.

ב) איך פועלת השבועה, אם אי אפשר לצוות על אחרים?

מין הגאון מהרי"ל דיסקין זיע"א התקשה בלשון הפסוק "אם נא מצאתי חן בעיניך" דלכאורה הוא תמוה, למה צריך יעקב לפנות אל יוסף בלשון של בקשה ותחנונים, כביכול חושש הוא שמא לא ישמע לו לפיכך מבקש הוא בלשון תחנונים שימצא חן בעיניו ויעשה לו החסד הזה, על מה ולמה? ומבאר המהרי"ל דיסקין זיע"א דיעקב אבינו רצה להשביע את יוסף ואם היה גוזר על יוסף במצוות כיבוד אב לקברו בארץ ישראל, לא היה יכול להשביעו, משום שאין שבועה חלה על דבר מצוה, כדאיתא בשבועות (דף כ"ז ע"א) לפיכך נמנע מלגזור עליו, כדי שלא יהיה בגדר מצווה בגזירת כיבוד אב ושפיר תחול עליו השבועה.

וצ"ע, דנראה מדבריו דכבר היה חיוב גמור על הבן לשמוע לקול אביו עד שלא היה כוח לשבועה לחול עליה כדין נשבע על המצוה, הרי לפני מתן תורה (כלומר במרה, כדאיתא בסנהדרין דף נ"ו ע"ב) לא נצטוו על כיבוד אב ואם וא"כ למה שלא תחול השבועה? ומהאי טעמא נוכל להקשות, מה כוח השבועה לפני מתן תורה והרי לא נצטוו על שבועת שווא לפני מתן תורה? אמנם זה אפשר, ששבועה הייתה חמורה מאד, שהרי מצינו כבר אצל אברהם אבינו שהשביע את אליעזר שלא יקח אשה לבנו מבנות הכנעני, ואם לפני מתן תורה לא היה כל תוקף לשבועה, מה העניין להשביע אותו אם אין לשבועה כל תוקף מחייב?

דין חדש, היכן לקבור את יעקב, בזה אין את מצוות הקבורה, לפיכך השביע יעקב את יוסף שיקברנו בארץ ישראל דווקא. ברם עדיין יש לתמוה, דדי בכך את ציווי האבא שמצווה אותו לקברו דווקא בארץ ישראל ומצוה על היורשים לשמוע לדברי האבא, וגם איכא מצוה לשמוע לדברי המת, למה צריכים לשבועה זו ומה טיבה?

ובאמת עמוד בזה הרמב"ן ז"ל וזה לשונו "השבועה לי וישבע לו, לא היה יעקב חושד בבנו הצדיק האהוב, שימרה על מצות אביו ועל הדבר אשר הבטיחו ואמר, אנכי אעשה כדברך, אבל עשה כן, לחזק את הדבר בעיני פרעה, אולי לא יתן רשות להיפרד ממנו ויאמר לו שלח את אחיך ויעלוהו שם (כלומר, עיקר המעכב הוא יוסף עצמו שכן פרעה חשש שמא לא ישוב יותר למצרים) או שיחפוץ פרעה שיקבר הנביא בארצו, לכבוד להם ולזכות, לכן השביעו, כי לא יהיה נכון להעבירו על שבועתו, וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בעניין, מפני השבועה, וכן היה הדבר כמו שאמר להלן (פ"ר נ' פס' ו') עלה וקבור את אביך כאשר השביעך" עכ"ל.

מדברי הרמב"ן ז"ל נראה שעיקר השבועה הייתה לחיזוק העניין בעיני פרעה, שמא ימנע את הדבר, אלא שנקט כאן שני אופנים: או שעיקר החשש שלו היה מיוסף עצמו, שמא לא ישוב למצרים, או שלא ירצה שיוציאו את יעקב לקבורה ממצרים, כי כבוד גדול יהיה שיקבר הנביא בארצו.

וקצת תמוה, שהרי חזינן בגמ' בסוטה (דף ל"ו ע"ב) שמפרשת את הטעם על יעקב גופא, לאחר שיוסף סיפר עם פרעה בשבעים לשון התגלה שיוסף יודע את לשון הקודש ואילו פרעה אינו יודע, נמצא שחסר לו משבעים לשון (ואם היו יודעים היו מדיחים אותו) ביקש פרעה מיוסף שישבע לו שלא יספר לאיש שאינו יודע בלשה"ק ונשבע בו, וכשבא יוסף לומר לפרעה שיתן לו להעלות את יעקב לקבורה בארץ כאשר השביעו, אמר לו פרעה שישאל על שבועתו, אמר לו יוסף א"כ אשאל אף אני על שבועתך, ואע"ג דלא ניחא לו אמר עלה וקבור את אביך כאשר השביעך, ולפום רהיטא נראה שהעיכוב היה בשל יעקב עצמו, דאם לא על זה היה אכפת לו, למה מנע?

ברם אפשר לדחוק שהשבועה של יעקב הייתה שיוסף יעלה ויקברנו כדי לקיים את הבטחת הקב"ה "ויוסף ישית ידו על עיניו" שהוא זה שיקברנו בארץ ישראל ועיקר הקפידא של פרעה הייתה שיוסף לא יקיים את החלק הזה בשבועה, אבל לא היה אכפת לו על עצם קבורת יעקב על ידי אחיו, ומה שאמר לו עלה וקבור, הכוונה תעלה אתה כאשר השביעך אביך שאתה תקבור, אבל אלמלי שהשביעך הייתי מעכב עליך והיו אחיך מקיימים את מצוות האבא.

ברם צ"ע בדברי הרמב"ן, דבשלמא אם הטעם שפרעה מקפיד כי הוא אינו רוצה שיעקב גופא יצא ממצרים שפיר מבקש הוא את יוסף עצמו, כדי שתהיה לו את ההשפעה עליו ולא ביקש מיתר בניו משום שהוא היחיד

נגיעה חזקה לא להוציא את יעקב ממצרים, לפיכך הכוח היחיד שיכול לפעול בעניין הוא דרך שבועה (כפי שנבאר לקמן), לפיכך השביע יעקב את יוסף ולא ביקשו ע"י ציווי כיבוד אב.

אלא דמכל מקום הדברים צ"ע גדול, דנמצא שהשבועה היא שגורמת ליוסף לעשות השתדלות יתר ובאמת אין לה כל כוח, שהרי אין שבועה זאת ראויה לחול, שהרי הוא מצווה על האחרים ואין לה כל תוקף. אלא ודאי צ"ל דהשבועה לא הייתה לפעול על האחרים שאינם כלל ברשותו, אלא מטרת השבועה הייתה שיעשה כזה כוח השתדלות מעל ומעבר למה שהיה עושה, אלמלי היה מושבע מפיו, כדי שלא יחלל את השבועה יעשה השתדלות מעל ומעבר לכוחותיו, ומצד מצוות כיבוד אב כבר היה פטור, בשל היותו אנוס, ואילו בשל שבועת ביטוי חייב הוא לעשות מעבר לזה.

אלא דזה גופא צ"ע, מהו השיעור בזה, עד היכן הוא חייב ומהיכן גם שם הוא פטור, שהרי פטור אונס קיים גם בשבועה כדאיתא בגמ' "האדם בשבועה פרט לאנוס" ומאי אולמיה האי אונס מאונס של מצוות כיבוד אב? ועוד שבלאו הכי פרעה אינו חייב לזה כלום ומה יועיל ובאיזה אופן יצליח לשכנע את פרעה שיכול להתעלם מכל

ולכאורה כוח השבועה פועל כך, דבאמת לא היה ליוסף כל כוח לחייב את פרעה, שהרי פרעה אינו חייב לשמוע לו בעניין, גם יוסף עצמו לא היה עובר על שבועת ביטוי, כי לא חלה כלל, אלא שיוסף היה לו במה לשכנע את פרעה שישמע לו, שהרי אם לא ישמע לו ויאמר לו להישאל על השבועה, יאמר לו, אם אתה סבור שאני יכול להישאל על השבועה שלי, מהאי טעמא גופא יכול אני להישאל גם על השבועה שלך, דמאי אולמיה האי מהאי, וכיון שפרעה יפחד שיוסף ישאל על שבועתו, לפיכך יסכים לוותר ליוסף שיקבור את יעקב בארץ כדי שהוא עצמו לא ישאל על שבועתו.

נמצא שכל תוקף הפעולה שלו בא מכוח השבועה, לפי"ז משמשת השבועה כמו איזו היכי תמצי של הפחדה (כיום להבדיל אלף אלפי הבדלות יש אצל הגויים "מאזן אימה") אם אתה תגרום לי להישאל, אף אני אשאל על שבועתי, לפי זה חייב יעקב שהשבועה תחול, כדי שיוסף יוכל להפעיל אותה, אבל באמת כל כוחה מעוקר, כי פרעה בעצם אפילו לא היה צריך לומר לו תשאל על שבועתך, כי הרי השבועה שלו בעצם אינה ברת תוקף, אם כך לא היה לו מה לפחד מהשבועה. אלא שבאמת כנראה שפרעה עצמו חשב שהשבועה יש לה איזו חלות שגרמה לו לומר לך תשאל על שבועתך, בזה גופא היה ליוסף במה לשכנע את פרעה, ואם היה פרעה יודע שבעצם השבועה עצמה אין לה כל חלות, לא היה במה להרתיע אותו.

נמצא שיעקב עשה את כל החשבון, שפרעה הוא חכם אבל אינו חכם מידי. מצד אחד פרעה יודע את הלכות שבועה, הוא יודע שיש כזה מושג להישאל על שבועה

אלא ודאי שאת חומר העניין של שבועה שמרו מכל משמר, שהרי כל העולם כולו נודעזע על שבועת שווא, לפיכך חמורה הייתה מכל מצוה אחרת. ואפשר אולי לומר שגם את מצות כיבוד אב ואם שמרו יותר מיתר המצוות, משום שהיא מצוה שכלית ביותר, ויש לבן הכרת הטוב לאביו שהביאו לעולם, בפרט אם גם הביאו לחיי העולם הבא שלימדו תורה, ויעקב אבינו למד עם יוסף יותר מכל בניו, לפיכך הייתה ליוסף הכרת הטוב גדולה מאד כלפיו, עד שודאי היה לציווי האב כוח גדול ביותר, אפילו שלא היו חייבים בזה קודם מתן תורה. אלא שמכל מקום עדיין לא מובן המשל של "מושבע ועומד על המצווה" קודם מתן תורה, שהרי מעיקר הדין שניהם אינם תקפים ואין סיבה שעתה לא יחייב אותו מצד קבלתו, וצ"ע.

בר מן דין, הרי אין לשבועה הזאת כל חלות, שהרי אי אפשר להשביע על אחרים לעשות, כדאיתא ברמב"ם (פ"ה מהל' שבועות הל' א') "וכל מי שנשבע על האחרים שיעשו כך וכך או שלא יעשו, אפילו היו בניו או אשתו, אינו חייב בשבועת ביטוי, שהרי אין בידו לקיים או לבטל" עכ"ל. הרי לנו שאי אפשר להשביע ולצוות על אחרים, אי"כ מה הטעם לשבועה הזאת, הלא פרעה אינו חייב לקבל את השבועה, ואף יוסף עצמו לא יעבור על השבועה לפי שלא חלה עליו, אי"כ מה כוח השבועה הזאת? וגם למה לא היה די בציווי ליוסף עצמו שיעשה זאת עם כל הכוח שבידו?

אלא כפי שכבר ביארנו לעיל מדברי הרמב"ן ז"ל, שבאמת לא היה צריך יעקב כלל לכל השבועה הנ"ל, שהרי יוסף לא נחשד אצלו כלל שלא יעשה את כל ההשתדלות כדי לשכנע את פרעה, אלא שיעקב אבינו חשש מאד שפרעה עצמו לא ירצה בשום פנים ואופן להוציאו מארץ מצרים, או מהטעם שכתב הרמב"ן ז"ל לפי שכבוד גדול היה לו שהנביא יהיה קבור באדמתו. או שהיה לו חשש שבשל הברכה הרבה שהגיעה לו מיעקב אבינו שבירכו שיעלה הנילוס לרגלו ומאותה ברכה היה פרעה מגיע לנילוס והיה הנילוס עולה לקראתו ומשקה את אדמת מצרים (ובזה עשה פרעה עצמו לאלוה כמבואר בספרים הקדושים).

ונראה שפרעה חשש שכל כוח הברכה ילך ממנו אם יקברו את יעקב בארץ ישראל (והכי איתא בתוספתא [סוטה פרק י'] בשם ר' יוסי, לאחר מיתת יעקב חזר הרעב במצרים, כדי להשלים את חמש שנות הרעב שפסקו לאחר ביאת יעקב לארץ מצרים, הרי שפסקה הברכה בשל מיתת יעקב).

לכך הצריך יעקב את יוסף להישבע, כדי שיעשה כל שביכולתו לשכנע את פרעה. לצורך זה החיל עליו שבועה כזו שיש לה מקום לחול ולא רצה לצוות עליו מכוח גזירת כיבוד אב, שהרי באופן הנ"ל לא תחול השבועה עליו כמושבע על המצוה, שאין השבועה חלה על המצוה ובציווי אב גרידא אי אפשר לפעול אצל פרעה, שהרי אינו מחויב למצוות הכיבוד של יוסף ולעצמו יש לו

שהיה אסור להם להתיר שלא בפניו כיון שנשבע על דעתו, אי"כ גם בשבועה של יוסף לפרעה שלא יגלה לאיש על חסרון ידיעתו את שפת לשה"ק הייתה השבועה לטובת פרעה והיה אסור ליוסף להישאל שלא בידעתו ובהסכמתו, והרי פרעה ודאי שלא היה נותן לו את הסכמתו, אי"כ לא היה לאיום של יוסף כל אפקט מעשי?

ולכתחילה סברו תוס' לומר שמה שאסור להישאל אם זה היה שלא בפניו של המשביע, אבל בפניו שפיר דמי, וכדעה שמביא הר"ן בנדרים, שכל סיבת האיסור כדי שלא יבוא המשביע לחשדו, אבל אם זה בפניו שיודע שנשאל ואין כבר מקום לחשד שפיר דמי שנשאלים אפילו בעל כורחו של המשביע.

ברם תוס' תמהו על סברא זו, איך אפשר לומר שהמשביע שכל סיבת השבועה שלו הייתה כי זה לתועלתו וכל כוונתו בהשבעה למנוע את השני מלספר דבר שעלול לפגוע במשביע עצמו, אין מן הסברא שיוכלו להשביע בעל כורחו אחרי שהיה הדבר להנאתו של המשביע ולתועלתו. (ובענין שהתירו חכמי ישראל לצדקיהו אף שהיה זה לתועלת נבוכדנאצר ואפילו הכי התירו בעל כורחו? יש לומר דהתם משום כבוד מלכות חייבים היו הסנהדרין להתיר, דאם לא כן הרי הם מורדים בו, וכן משום שהיה פוגע במלאכת שמים, כפי שמיישבים במפרשים ז"ל), אבל יוסף שלא היה לו דין מלך ופרעה מלך מעליו ומשועבד לו, אין לו כח לצוות על חכם שיתיר לו כנגד רצון המלך, אי"כ הדרא קושיא לדוכתא, היאך יכול יוסף לאיים על פרעה?

לפיכך תירצו התוס', שבאמת יוסף לא היה יכול להישאל ורק גיזם בעלמא, כלומר יוסף בעצם לא היה לו כל נשק הפחדה כלפי פרעה, אלא נבנה על חוסר ידיעת פרעה בהלכה, כי פרעה סבור היה שתועיל שאלה בכה"ג ולפיכך התרצה ליוסף שמא ישאל על נדרו, אבל באמת לא היה יוסף יכול להישאל אפילו אם היה רוצה, ומהאי טעמא גופא גם לא היה מקום לפרעה לבקש את יוסף להישאל, כי גם יוסף היה מושבע על דעת אחרים ולהנאת המשביע, שהרי מטרת השבועה הייתה לטובת יעקב שיוציאוהו לקבורה בארץ ולא יניח שיתירו את השבועה, וכל כה"ג לא תותר השבועה עד שיעקב עצמו יתן רשות והוא לא היה מניח וגם כבר לא היה בעולם למחול על שבועתו.

אלא שפרעה גופא לא ידע כל זאת, ובאמת בלאו הכי לא הייתה לשבועה כל חלות כפי שנתבאר לעיל, שהרי השבועה לא היה בכוחה לחייב את פרעה כי אי אפשר לצוות על האחרים, וכל מה שהיה ביד יוסף לפעול השתדלות מעל ומעבר לכוחותיו, וכפי שנתבאר בעצם אין לו במה, נמצא שכל העניין היה בנוי על "בל-מה" מגדל הפורח באויר, אלא שמעשה ניסים הצליח, ופרעה לא ידע הרבה פרטים שבעצם השבועה לא מחייבת אותו ושלמעשה גם ליוסף אין במה לאיים עליו ואם היה רוצה היה אומר לו אין רצוני בכך, אלא שהקב"ה

ואינו עובר על האיסור של "בל יחלי" שכן חכם עוקר את השבועה מעיקרא, מאידך חושב שהשבועה מחייבת את יוסף, ואם פרעה לא יתן לו את הרשות יגרום פרעה ליוסף לעבור על שבועתו, ולא ידע שלמעשה השבועה הזו לא חלה על יוסף, כי אי אפשר להחיל שבועה על אחרים.

ומכל מקום צ"ע, מניין ידע יעקב אבינו על השבועה של יוסף כלפי פרעה, והרי יוסף עצמו לא סיפר זאת לאביו ואם היה מספר לו עבר כבר על השבועה שלו לפרעה. ואף אם נאמר שרוח הקודש נגלתה ליעקב, שיוסף נשבע לפרעה וממילא יוכל על ידי השבועה לגרום לפרעה לשמוע אל יוסף, למה לא חשש שפרעה יתמה, למה יעקב השביע את יוסף ולא הסתפק בציווי? ועל כרחך שיעקב אבינו לא סומך על יוסף כי יודע הוא שלפרעה יש נגיעה שישאר ולכן לא ירצה לשמוע אליו, אי"כ מה תועיל השבועה, והלא פרעה יאמר לו לך תשאל על השבועה? אלא מאי, יעקב אבינו יודע שיש ליוסף איזה כוח להרתיע את פרעה מלעשות זאת, הרי אומר שהוא כבר יודע מהשבועה, ומי סיפר לו זאת? ודאי יוסף, אם כך עבר על השבועה, נמצא שבזה סיכן את חיי יוסף שפרעה יחשוד בו שגילה לאביו את המעשה ובכך עבר על השבועה.

ובדוחק יש לומר, דבאמת יעקב אבינו לא ידע את כל החשבון, שיש שבועה, ולא מהטעם הזה השביעו, אלא שסבר שפרעה יירתע מעצם העניין של חילול שבועה, אף שעדיין עוד לא נזדעזע העולם על שבועת שווא, שהרי היה זה לפני מתן תורה, מכל מקום חומר שבועת שווא היה שכלי ומוכן גם לפרעה (שהרי מאמין היה בכוח עליון ומודה הוא שאין לבריה שפילה להשתמש בשמו של הבורא יתברך ולעבור על זה) וסבור היה שפרעה אינו יודע שאפשר להישאל על השבועה וגם שאי אפשר להשביע את האחרים ולא ירצה להכשיל את יוסף לעבור על מצוות דתו, ועדיין הדברים דחוקים מאד.

והנה תוס' בסוטה (דף ל"ו ע"ב ד"ה איתשיל) תמהו על עצם העניין, איך יכול יוסף לומר לפרעה שישאל על שבועתו והרי אין נשאלים על שבועה שהיא לתועלת השני, אם לא יהיה בהסכמתו, והרי פרעה ודאי שלא יסכים לשאלה, שהרי אינו רוצה שידעו שאינו יודע שפת לשה"ק, נמצא שלא היה ליוסף במה לאיים על פרעה (אמנם באותו אופן גם לא היה יכול פרעה עצמו לומר ליוסף שישאל על שבועתו, שהרי הוא מושבע על ידי אביו, וכל שנשבע לאחר צריך את הסכמתו ואביו הרי ודאי לא היה מוחל לו וגם איננו בעולם כדי למחול).

וראיה לזה הביאו תוס' מהמעשה של צדקיהו המלך בגמ' נדרים (דף ס"ה ע"א) שהשביעו נבוכדנאצר מלך בבל שלא יספר שראו אוכל ארנבת חיה, מעשה אכזריות איום שאפילו הוא עצמו התבייש שראהו בקלונו, לפיכך השביעו שלא יגלה, אלא שצדקיהו נשאל על שבועתו ובא על כך מלך בבל בטענה לחכמי ישראל שהתירו לו

אמנם בבבלי סנהדרין ק"ז ע"א מוכח שלא חותמים בתפילה אלקי דוד, וכן מוכח בפסחים קי"ז ע"ב, וכמו שביאר בתורי"ד הנ"ל, ועי' בזה בתוס' חכמי אנגליה פסחים קי"ז ע"ב ובפי' ר' אליהו מלונדריש לברכות פ"ז (עמ' ק"ה) ובפי' רבינו בחיי עה"ת פרשת וישלח ל"ב י', (ועי' מה שהרחיבו בענין זה בקובץ בית אהרן וישראל חוברת ל"ח עמ' קל"ז, ובסרע"ג הוצאת מכון ירושלים ח"א עמ' 368 – 371).

והנה יש הרבה ראיות שבימי קדם נוסח התפילה בארצות אירופה היה כנוסח בני א"י (יעוין מה שהארכתי בזה בירחון האוצר אלול תש"פ עמ' שכ"ח - שמ"א), ואז לא אמרו את ברכת את צמח דוד, אלא כללו את ענין מלכות בית דוד בבונה ירושלים, וחתימת הברכה היתה "אלקי דוד ובונה ירושלים", וממילא אז הנוסח "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין" היה ממש מעין החתימה, ולפ"ז כתב המשך חכמה בהפטרות פרשת חיי שרה וכן כתב בספר ויעש אברהם, שנוסח זה נותר על מקומו גם אחר שקיבלו את נוסח הבבלי לומר את ברכת את צמח דוד, ולחתום רק "בונה ירושלים".

אמנם עדיין הענין טעון ביאור, כי בימינו שנתגלו לנו סידורי א"י מן הגניזה, נתברר שנוסח התפילה של בני א"י היה שונה מאוד מכל הנוסחאות הנהוגות היום בכל הקהילות, וכל הנוסחאות הנהוגות היום בכל הקהילות דומים הרבה יותר לנוסח בבלי, מלבד כמה דברים שמקורם בנוסח א"י, כמו שביארתי במאמרי בירחון האוצר הנ"ל, ועל כן ברור שכל נוסח ארץ ישראלי שנמצא בתפילה שלנו, היה לקדמונינו טעם ונימוק מיוחד למה השאירו אותו בתפילה, וא"כ צ"ב איזה טעם היה להם להותיר על כנו את נוסח וכסא דוד, שלכאורה אחר שהחלו לומר את ברכת את צמח דוד כבר אין בו צורך.

ואמנם בתוספתא ברכות ספ"ג ובירושלמי ברכות פ"ב ה"ד אמרו "כולל של דוד בבונה ירושלים", ולכאורה היה מקום לומר שאמירת וכסא דוד היא כדי לחוש לדברי התוספתא והירושלמי, אכן אין זה תירוץ מספיק, כי מתוך הענין שם ברור שעיקר כוונת התוספתא והירושלמי שם היא לאפוקי ממנהג בבלי (שהוא גם מנהגינו) שאומרים ברכת את צמח דוד, אך לשיטת התוספתא והירושלמי לא אומרים ברכה זו כלל אלא כוללים אותה בברכת בונה ירושלים, כדי שלא יהיו בתפילה יותר משמונה עשרה ברכות, כמו שביארו התוס' רי"ד תענית י"ג ע"ב והשנות אליהו ברכות פ"ד מ"ג, וכנזכר לעיל, ובדאי שדבר זה לא נעלם מגאוני אירופה שהיו בקיאים בירושלמי ובפיוטי א"י, וא"כ כיון שאנו אומרים ברכת את צמח כמנהג בבלי, לכאורה אין לנו טעם להזכיר את מלכות בית דוד בברכת בונה ירושלים, גם לדעת הירושלמי והתוספתא.

ונראה שסברו רבותינו דאם טעם הירושלמי והתוספתא היה רק כדי שלא יהיה יותר מי"ח ברכות, הרי יש עוד ברכות שהיה אפשר לחברם יחד, כמו השיבנו וסלח לנו, וראה בעניינו ותקע בשופר גדול לחרותינו, ושמע קולנו ורצה (שהרי התפילות כנגד קרבנות, ובנוסח התפילה הבבלי דידן מבקשים בברכת עבודה גם על התפילה).

אלא מוכח מזה שסברו שיש טעם גדול מצד עצמו להזכיר בברכה זו את מלכות בית דוד, והוא כמו שהאריך הב"ח

כבר הבטיחו שיחזור לקבורה לארץ ישראל לפיכך טעה פרעה בכל החשבון ונתרצה להתייר את הקבורה.

נמצא לפי"ז שלמעשה באמת יכול היה יעקב לפעול את הנס הגדול גם מכוחו ציווי אב גרידא, שהרי הקב"ה הבטיחו שיקבר בארץ וכבר היה הקב"ה מכניס בלב פרעה את המחשבה הנכונה שיסכים לבקשת יוסף, אלא שאין סומכים על ניסים ואדם חייב לעשות את כל אשר יש בכוחו לעשות ואפילו אם בעצם מעשה ההשתדלות עצמו הוא למעשה גם בגדר עורבא פרח, ברם בזה יש יותר כוח שכנוע חיצוני מאשר ציווי גרידא, לפיכך ביקש יעקב אבינו בדרך זו את יוסף, שעל ידי זה יהיה כוח בבקשה שלו, לפיכך הבקשה הזו נעשתה רק דרך יוסף ולא על ידי ראובן או יהודה בניו, אף שראובן הוא הבכור ויהודה הוא מלך, משום שלהם לא הייתה יכולת שכנוע בדרך שיכול היה לחול עליה נס, אבל אצל יוסף הייתה האפשרות, לפיכך נחשב הוא בגדר "מי שיש בידו לעשות", ודו"ק היטב בדבר.

***

(מהרה"ג החו"ב בעל וברך דוד שליט"א)

ג) בענין הנוסח "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין"

ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכן מלכתו מאד (הפטרות פ' ויחי)

מעין לשון זה אנו אומרים בתפילה בברכת בונה ירושלים "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין", והארכתי בענין נוסח זה במאמרי לפ' ויגש לפני שנתיים, ועתה בעקבות מו"מ שהיה לי בזה נתחדדו לי הדברים וקיבלו פנים חדשות, על כן אשנה פרק זה בשנית.

הנה רע"ג ורס"ג והרמב"ם והאבודרהם לא גרסו מילים אלו, אך כן הוא במחזור ויטרי סי' פ"ט ופי' התפילה לרוקח ופי' ר' יהודה בר יקר ובר"ח ברכות כ"ט ע"א, וכן הוא נוסח האריז"ל, ולכאורה נוסח זה תמוה שהרי על ענין מלכות בית דוד יש כבר ברכה מיוחדת את צמח דוד וגו', וביותר תמוה נוסח אשכנז שאומרים זאת סמוך לחתימה, ולכאורה אין זה לא מעין החתימה ולא מעין הפתיחה.

והנה בנוסח ארץ ישראל בזמן הירושלמי והגאונים לא אמרו את ברכת את צמח דוד כלל, ובמקומה הזכירו את מלכות בית דוד בתוך ברכת בונה ירושלים, וחתימת הברכה שלהם היתה "ברוך אתה ה' אלקי דוד ובונה ירושלים", כמבואר בארוכה בתוס' רי"ד תענית י"ג ע"ב וכ"כ הגר"א בקצרה בשנות אליהו ברכות פ"ד מ"ג בתוך דבריו, ומקור הדברים הוא מה שאמרו בתוספתא ברכות פ"ג הכ"ה "וכלל של דוד בבונה ירושלים", וכן איתא בירושלמי ברכות פ"ד ה"ה ור"ה פ"ד ה"ו ומדרש שמואל רבתי פרשה כ"ו ומדרש תהילים פכ"ט שנוסח חתימת ברכה זו הוא "אלקי דוד ובונה ירושלים", וכן הנוסח בסידורי א"י שנמצאו בגניזה הקהירית, וברוב הסידורים הללו ליתא ברכת את צמח דוד, ולכן בקרובץ לפורים ולתשעה באב אין חרוז לברכת את צמח דוד, משום שמחברו ר"א הקליר היה בא"י ושם לא אמרו ברכה זו.

וגם בהשבעה שנשבע הקב"ה לדוד שתתקיים מלכותו ולא יכבה נרו לעולם ועד מצינו שכללה הקב"ה ביחד עם בחירת ירושלם שהיא ג"כ לעולם, כדכתיב בתהלים קל"ב נשבע ד' לדוד אמת לא ישוב ממנה וגו' גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך כי בחר ד' בציון וגו' זאת מנוחתי עדי עד וגו' שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי, הרי דשתי ההבטחות קשורות ותלויות זב"ז, דבשביל כי בחר ד' בציון וזאת מנוחתי עדי עד משו"ה גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך, ושם יוצמח הקרן לדוד ותתקיים השבעה שלא יכבה נרו לעולם, כדמסיים הכתוב ערכתי נר למשיחי, דשם היא עריכת נרו שלא תכבה לעולם, והיינו כמש"כ דשניהם קשורים ותלויים יחד, וכשם שבחירת ירושלם היא לעולם, כן גם קיום מלכות בית דוד שבה, כי אי אפשר לזה בלא זה.

ונראה דזהו ג"כ ביאור הכתובים בתהלים צ"ב ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן וגו' שתולים בבית ד' בחצרות וגו' יפריחו, דקרני ר"ל קרן המלוכה של מלכות בית דוד כדמסיים בלתי בשמן רענן דהיינו שנמשחה בשמן המשחה, וע"ז אמר שתולים בבית ד' וגו' דמלכות בית דוד קיומה שתול בבית ד' דהיינו ביהמ"ק, בהנבואה של זאת מנוחתי עדי עד, ושם בחצרות וגו' יפריחו, כענין שנאמר שם אצמיח קרן לדוד".

עד כאן דברי הגרי"ז הבהירים והמאירים.

וגם על פי סוד העיד בגדלו מן האריז"ל שגם לדידן צריך לומר וכסא דוד בבונה ירושלים, כמו שכתב בשער הכוונות ענין תפילת שחרית:

"תשכון בתוך ירושלים עירך כו' וכסא דוד עבדך כו' כצ"ל, **שלא כאותם שמדלגים וכסא דוד עבדך ואומרים שאינה מעין ברכה זו אלא מעין ברכת את צמח דוד עבדך כו', ופעם אחת נסתכל מורי ז"ל במצח אדם אחד ואמר לו שכל ימיך לא התפללת תפלת י"ח שלימה, והיה זה בשביל שהיה מדלג וכסא דוד עבדך, והודה לו האיש ההוא שכך היה נוהג", ושם בענין כוונת העמידה כתב: **"ובאמרו וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין צריך לכוין כונה זו אשר פירשו שמעיה ואבטליון למורי ז"ל יום אחד אשר הלכנו לגוש חלב להשתטח על קבריהם, ושם אמרו לו הם עצמם שצריך לכוין במילות אלו בג' תפלות שבכל יום ויום לכוין להתפלל להשי"ת על משיח בן יוסף שיחיה ולא ימות ע"י ארמילוס רשיעא... ועליו אנו מתפללין וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין".****

וגדולה מזו מצאנו לכמה מן המקובלים הראשונים שהיו חותמין בברכה זו אלקי דוד ובונה ירושלים כנוסח א"י, כמ"ש רבינו בחיי פ' וישלח (לב, י) שכך נהג "אבי הקבלה" ר' יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, וכן כתב תלמידו ר' עזריאל בפירוש האגדות מסכת מגילה עמ' 57 (לפי אחד מכתבי היד שהובא בהערות): **"לכך מזכירין דוד בבונה ירושלם אלקי דוד ובונה ירושלם".**

או"ח סי' קי"ח, שאמירת וכסא דוד בברכה זו היא משום שעיקר הבקשה היא לצורך גבוה להשיב את השכינה לירושלים, כמו שאנו אומרים "ותשכון בתוכה כאשר דברת", ולכן אומרים "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין" כי אין כסא ה' שלם אלא כשכסא דוד על מכונו בירושלים, וכן כתב בשו"ת משאת בנימין סי' נ"ה והביא ראיה מהפסוק (מלכים א' ח, טז) "מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל ממצרים לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית להיות שמי שם ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל".

ובחידושי מרן רי"ז הלוי על התורה על מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ביאר ענין זה בארוכה, ודבריו נפלאים וקילורין לעינים, וזה לשונו:

"ונראה הביאור בזה, דהנה באמת ענין ביהמ"ק ומלכות בית דוד קשורים ותלויים זב"ז, וכדכתיב במלכים ח' ט"ז לא בחרתי בעיר מכל שבטי ישראל לבנות בית וגו' ואבחר בדוד להיות על עמי ישראל, הרי דבחירת דוד היתה הכנה לבנין בית הבחירה, ולהלן שם י"א ל"ב והשבט האחד יהי' לו וגו' ולמען ירושלים העיר אשר בחרתי וגו', הרי דלמען ירושלם הוזקקה מלכות בית דוד להיות קיימת עכ"פ בשבט אחד, ועוד שם ט"ו ד' להקים את בנו אחריו ולהעמיד את ירושלם, הרי דזו היא העמדת ירושלם שתתקיים שמה מלכות ב"ד, ועיין ברמב"ם פ"א ממלכים ה"י שפסק כן להלכה דבירושלם אין ממנין מלך אלא מזרע דוד בלבד, ומקרא מלא בספר תהלים ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו וגו' כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, הרי דזהו מתנאי ירושלם שיהיו בה סנהדרין ומלכות ב"ד, והרבה מקראות במלכים למען היות ניר לדוד עבדי בירושלם.

וגם בתפלת שמונה עשרה בברכת בונה ירושלם אנו מסיימין וכסא דוד מהרה לתוכה תכין, אף דנתקנה ברכה אחרת מיוחדת לצמיחת מלכות בית דוד, מכל מקום אנו מזכירין זאת גם בברכת בונה ירושלם משום דזה שייך גם לבנין ירושלם.

וגבי ברכת המזון קי"ל בברכות דף מ"ח דכל שלא אמר מלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא ידי חובתו, וברמב"ם פ"ב מהל' ברכות ה"ד וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד עכ"ל, הרי דחזרת מלכות בית דוד הוא מענין בנין ירושלם ואין ירושלם גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד לתוכה.

[ועיין בב"ק דף צ"ז איזהו מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר, והיינו משום דכך הוא מטבעה וצורתה של ירושלם שהיא ביחד עם מלכות בית דוד דהיינו דוד ושלמה, כמבואר ברמב"ם בפיה"מ פרק חלק ובסה"מ מצוה שס"ב דמלכות בית דוד פירושה בית דוד זרע שלמה בלבד, יעו"ש],

באר הכתוב שמחל להם, וכבר בארו רז"ל: (ב"ק צב,
 א) שכל מי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו נמחל
 לעולם עד שירצה את חברו, ואף על פי שהזכיר
 הכתוב: וינחם אותם וידבר על לבם, שנראה בזה
 שהיה להם רצוי מיוסף, מכל מקום לא ראינו שיזכיר
 הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שיישא פשעם
 וחטאתם, ואם כן מתו בעונשם בלא מחילת יוסף
 ואי אפשר להתכפר עונם רק במחילתו, ועל כן
 הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום להיפקד אחר זמן
 בענין עשרה הרוגי מלכות".

ובפשטות היה אפשר לומר שאכן יוסף לא מחל
 לאחיו, אלא רק פייס אותם ודיבר אל ליבם. אולם
 מדברי המדרש (שמות רבה פרשת בשלח, פרשה כ
 סימן יט) שכתב: "כי השבע השביע את בני ישראל,
 למה שני פעמים אלא הוא נשבע להם שאין בליבו
 עליהם והם נשבעים לו שאין בליבם עליו", משמע
 שיוסף מחל לאחים בליבו. ואם כן, דברי רבינו בחיי
 צריכים ביאור, שנמצא שיוסף מחל לאחיו בליבו,
 ומדוע עוונם לא התכפר, וכי יש דין אמירה בפה.

ב. עוד יש לדקדק, בעיקר דיני בקשת מחילה
 המוזכרים בגמרא בשלהי יומא, חדא, מה הענין
 לבקש מחילה דוקא בערב יום הכיפורים, וכי לא
 עדיף להתפייס סמוך למעשה. ועוד, שהגמרא שם
 מספרת על רב שהיה לו תרעומת על טבח מסוים,
 ואותו טבח לא ביקש מחילה, בערב יום הכיפורים
 הלך רב לזמן את עצמו לפניו, ואז הטבח הרים את
 עיניו ואמר לרב שאין לו עסק עמו, ונשמטה עצם
 מהבהמה והרגה אותו. ומעשה זה צריך ביאור, אם
 רב סלח לאותו טבח, לשם מה הוא הטריח את עצמו
 לבוא לפניו, שישב בביתו ויאמר שהוא מוחל לו.

עוד צריך ביאור, מהי כוונת הגמרא שם, שכל
 המבקש מחילה מחברו אינו צריך לבקש ממנו יותר
 מג' פעמים [ונלמד כן מלשון השבטים שאמרו ליוסף
 "אנא שא נא ועתה שא נא"], מה שייך ליתן כללים
 בענין זה, והלא מצד דיני תשובה צריך האדם לפייס
 את חברו.

מבאר מכל זה שהן ע"פ פשט הן ע"פ סוד יש ענין גדול
 מצד עצמו להזכיר את מלכות בית דוד בברכת בונה
 ירושלים, וממילא ברור שמה שבחרו חז"ל בתוספתא
 ובירושלמי לחבר יחד דוקא את שתי הברכות הללו, אין זה
 רק כדי שלא יהיה יותר מ"ח ברכות, אלא משום שסברו
 שגם בלאו הכי ראוי שכך יהיה נוסח הברכה.

ולכן אף שקיבלו קדמונינו את דינא דגמרא לומר את ברכת
 את צמח, דלא כהתוספתא והירושלמי, מ"מ לא ביטלו את
 המנהג הקדום להזכיר של דוד בבונה ירושלים כדעת
 התוספתא והירושלמי, כי מנהג זה לא סותר לדינא
 דגמרא, דגם לפי הבבלי אין בזה שום איסור, וגם לא
 חששו להשאיר את הנוסח במקומו סמוך לחתימה, דכיון
 שמלכות בית דוד שייכא לבנין ירושלים שפיר מיקרי מעין
 הפתיחה והחתימה כמ"ש ה"ב"ח והמשאת בנימין הנ"ל.

ויש לציין שגם בנוסח התפילה הבבלי מצאנו כו"ב בברכת
 עבודה, שמבקשים שם כמה פעמים על התפילה, "רצה ה'
 אלקינו בעמך ישראל ובתפילתם", "ותפילתם באהבה
 תקבל ברצון, ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך", אף
 שעל ענין זה כבר אמרנו לפני כן ברכה מיוחדת - שמע
 קולנו, הרי שגם רבנן דבבל מודים שאפשר לחזור בברכה
 אחת על ענין שהוזכר בברכה אחרת.

הרי נתבאר שהמנהג לומר וכסא דוד מקורו טהור בנוסח
 ארץ ישראל, ויסודו איתן בשיטת התוספתא וירושלמי,
 והוא נכון וברור מכל צד גם אליבא דידן, הן ע"פ פשט הן
 ע"פ סוד, וגדולים מנהגי הקדמונים.

***

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

ד) בדיני מחילה

א כתוב בסוף הפרשה (בראשית נ, כא): "וַיִּנְחָם
 אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם". והיינו שלאחר שאחי יוסף
 חששו שמא כעת לאחר מיתת אביהם ינקום בהם על
 המכירה, שלח להם יוסף שאין להם לחשוש. ומבאר
 רש"י על אתר: "וידבר על לבם - דברים המתקבלים
 על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני
 עבד, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואם אני הורג
 אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה
 ונשתבח בהן, ואמר אחי הם, ולבסוף הרג אותם, יש
 לך אח שהורג את אחיו".

אמנם לא כתוב בתורה בפירוש שיוסף הוציא מפיו
 שהוא מוחל לאחים. וידועים דברי רבינו בחיי (לעיל,
 יז) שכתב: "תכף שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה
 ונכמרו רחמיו, והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא

הגר"י סלנטר שיש זכות של דרישת מחילה, אמנם עדיין הדברים צריכים ביאור].

ג. והנראה לומר, שכל אדם שחוטא כלפי חברו, בעצם עבר שתי עבירות. עבירה אחת כלפי חברו, ועבירה אחת כלפי הקב"ה, שהוא ציער את בנו, וגרם צער לשכינה, כמאמר הגמרא (סנהדרין מו, א) "בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי".

אלא שברגע שהאדם מוחל לחברו, נמחל ממילא גם החלק של הבין אדם לחברו. וכן משמע מלשון מחילה שמבקשים מנפטר, שמבואר בגמרא (יומא פז, א) שמביאים עשרה בני אדם על קברו ואומר בפניהם "חטאתי לאלוהי ישראל ולנפטר זה" [והטעם שלא אומרים כן כשהנפגע בחיים, הוא משום שאז בקשת המחילה נשמעת פחות מכובדת].

ממילא ודאי שמחילה בלב מועילה, אלא שכיון שאין אדם יודע מה בלב חברו, מוטל עליו לבקש עד שהוא שומע מחברו שמחל לו. כמו כן פשוט שאחד שלא מפיס את חברו בשלמות אלא רק מאלץ אותו לומר בפה שהוא מוחל לו [ולעתים, הוא מאלץ אותו על ידי תיאורי הסבל שעובר עליו, עד שהוא עוד נהפך ממבקש סליחה לדורש סליחה!], ודאי שזהו דברים בטלים. הרעיון של מחילה היא שדעתו של הנפגע מתיישבת מהעוול שנעשה לו. אלא שהתורה הטילה על הפוגע לטפל בזה ולדאוג שדעתו של הנפגע תתיישב עליו.

ועל כן היתה תרעומת מן השמים על האחים הקדושים, שלא פעלו יותר ודאגו שיוסף יגיד בפה שהוא מוחל [והטעם שיוסף לא אמר בפה, אפשר לומר שהוא לא חשב שצריך לומר בפה, אלא חשב שמספיק שבלב הוא סולח]. וממילא למרות שבליבו הוא סלח לגמרי, אבל החלק של כלפי שמים נשאר לא מפויס.

וזהו הטעם שצריך לבקש מחילה בערב יום הכיפורים. פשוט וברור שעדיף לבקש מחילה סמוך

ועוד קשה, שהנה בהמשך הגמרא שם מסופר: "איכפיד רבי חנינא [בגלל שרב לא הסכים לחזור שוב על השיעור], אזל רב לגביה תליסר מעלי יומי דכפורי ולא איפייס. והיכי עביד הכי, והאמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחברו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים. רב שאני. ורבי חנינא היכי עביד הכי, והאמר רבא, כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. אלא רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא, וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא רישא הוי. אמר שמע מינה בעי למעבד רשותא. ולא איפייס כי היכי דליזיל ולגמר אורייתא בבבל". ונמצא שבאמת רבי חנינא סלח לרב, ורק הוא לא רצה לומר את זה כדי שרב ילך לבבל [ולא יתמנה לנשיא בארץ ישראל, כיון שאז רבי חנינא יצטרך למות]. ומעשה זה אינו מובן, שנמצא שרבי חנינא שיקר על רבי באותם שנים, ובאמת סלח לו כבר.

ועוד יש להקשות, שהנה בתשובת רש"י (שו"ת רש"י סימן רמה) כתוב כך: "ובשם רש"י ז"ל מצאתי: שנים שנתקוטטו זה עם זה והכה האחד את חברו. לאחר זמן בא ואמר לו אני מקבל כל רידוי וקנס שיאמר לי בית דין ותמחול לי על מה שהעווייתי. קפץ זה ונשבע שלא למחול לו עולמית. וכשעברה חמתו נתחרט מן השבועה ורוצה למחול לו". לאחר שרש"י דן בתוקף השבועה, מסיים רש"י: "אלא איני רואה תקנה לשבועתו אלא שיביא עשרה בני אדם ויאמר בפניהם נשבעתי שלא למחול לו ואיני יודע מה לעשות. והלה ניכנס ויאמר לו חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. והם אומרים שרי לך ומחול לך, ונמצאו שניהם יוצאים מידי שמים ומחילה קיימת". ואף כאן, יש לתמוה, וכי בשופטני עסקינן, וכי אם הוא מחל לו בליבו, מְצוּנָה הוא בשל השבועה לעורר שוב טינה בליבו; ועוד קשה, מה שייך שיעמדו עשרה אנשים בפניהם ויגידו שרי לך ומחול לך, בזמן שהאדם עצמו לא יכול לומר כן [וראיתי בספר חבצלת השרון על הפרשה שרצה לומר על פי דברי

9
וזהו הטעם שרב המציא את עצמו בפני הטבח. רב רצה שהטבח ייצא נקי בדיני שמים, וכיון שהטבח לא עשה את המוטל עליו בדיני שמים, שזהו ללכת ולטרוח בבקשת המחילה, רצה רב לסייע לו בזה.

וזהו גם הביאור בתשובת רש"י. על חלק התרעומת שבלב לא שייך להישבע, ולא שייך לומר שמצווה הוא לעורר איבה בליבו; אך כלפי החלק של כלפי שמים, אסור לו לומר שהוא מוחל, וממילא תישאר חובת טרחה על הפוגע. וכנגד חובת טרחה זו הציע רש"י שיעמדו עשרה אנשים ויאמרו בפניהם שרי לך ומחול לך, ואז יצא הפוגע ידי חובת טרחה. ומדויק הדברים בלשון רש"י שכתב "ונמצאו שניהם יוצאים מידי שמים ומחילה קיימת".

למעשה, אלא שהגמרא באה לומר שאף אם אדם לא עשה כן, עדיין מוטל עליו בערב יום הכיפורים לעשות כן, ולסלק מעליו את התרעומת מן השמים.

וזהו מה שאומרת הגמרא שמצד דיני טרחה המוטלים על הפוגע, אין צריך לטרוח יותר מג' פעמים; ומה שרבי חנינא לא אמר לרב שהוא מוחל לו, כוונתו היתה כלפי חלק הטרחה המוטל על רב. כיון שרבי חנינא ידע שחיי תלויים בזה, הוא לא רצה להגיד לרב שהוא מוחל לו, ועל כן על אף שמצד חלק החטא כלפי אדם כבר נמחל לרב [שהרי בליבו כבר סלח רבי חנינא], אך על חלק הטרחה המוטל עליו מצד חטאו לשמים, לא מחל לו רב חנינא.

~~~~~
"נחשבה" – הנאון רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א

האספו ואגידה לכם – קורונה

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר, האספו ואגידה לכם, את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. וברש"י ביקש לגלות הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל לומר דברים אחרים.

הנה מדוע ביקש יעקב לגלות הקץ לבניו, הלא בודאי היה לו טעם גדול בדבר, והוא כדי שעל ידי זה יוכלו לעמוד בנסיון הגדול והנורא של אחרית הימים ועיקבתא דמשיחא. כי מטבע הדברים קל יותר לעמוד בנסיון כאשר מתכוננים אליו, מאשר כשהוא בא בהפתעה. ולכן יעקב אבינו עליו השלום היה רוצה להכין את בניו וביתו אחריו לנסיונות הקשים של אחרית הימים.

ולפי זה יש להבין דאם כן מדוע נסתלקה ממנו שכינה כדי שלא יגלה, ולמה לא יגלה. הלא חשוב מאד להיות מוכנים לנסיון.

וצריך לומר שכביכול הקדוש ברוך הוא ברחמיו, לא רצה שיעקב אבינו יגלה, שאז הנסיון היה יותר קל, ואז כדי לזכות לתיקונים הנצרכים כפי שגזרה חכמתו יתברך, צריך היה לסבול יסורים קשים יותר, והקדוש ברוך הוא ברחמיו, הפיץ שהתיקון יהיה באופן יותר קל, ועל כן נסתלקה שכינה מיעקב אבינו עליו השלום. כדי שלא יהיה נחוץ להביא יסורים קשים יותר על עם ישראל.

והנה אנו מאמינים בדברי חז"ל ואין לנו שום ספק שיעקב אבינו עליו השלום ידע ונתגלה לו את שיקרה לבניו באחרית הימים, ובודאי ידע גם ידע על הנגיף הנורא שעומד לבא באחרית הימים, ורצה לגלות לבניו, ולהכין אותם לצרות הנוראות הללו, אבל הקדוש ברוך הוא סילק שכינתו כביכול מיעקב אבינו, כדי שלא יגלה לבניו.

וכל זה נרמז בודאי בלשון המקרא. האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. שכל מי שענינים לו יבין שכאן נרמזה מחלת הקורונה רחמי"ל.

והנה כמה נסיונות קשים יש במחלה הזו, אין לשער ואין לתאר, וכל מי שלא עבר אותה באופן של הסבל הנורא שאין לו אח וריע, לא יוכל לעולם לדעת, ואנחנו ראינו והרגשנו מעט מהמחלה הקשה והנוראה הזו, וכאשר זכינו לצאת ממנה ולהתאושש ולקבל מעט כח לעמוד על הרגלים בס"ד ברחמיו העצומים של הנותן ליעף כח, נשאר לנו להתפלל על עם ישראל שלא יחלו במחלה הנוראה והאיומה, שעל כיוצא בה חיבר אדונינו השל"ה הקדוש את תפילתו על מדת הדין המתוחה, ע"י סידור השל"ה אחר פרשת הקמורת שלפני פסוקי דזמרה.

והנה אנחנו לא ידענו מעולם על המחלה הקשה והנוראה הזו, שעד לפני כשנה אף אחד לא שיער שזה יתכן בכלל בדורינו שתהיה מגיפה שכל עולם הרפואה יהיה כאיש נדהם ולא יכול להושיע. הלא הורגלנו ונאמר לנו תמיד שמדע

ר' אפרים זלמן רעד מפחד, המאורעות שעבר היום לבד יכולים להוות בסיס לספר שלם, הוא חי את חייו בלי שום שינויים דרסטיים (מלבד הסיפור עם גיסו) מבוקר עד ערב הוא ב'קהל יראים' עם החברותות ובלילות הוא צריך לחזור על מה שלמד עד מאוחר בלילה. קד יום נושק ליום בלי שום שינויים. ואילו היום לבד עבר שרשרת מאורעות שלא העלה על דעתו שיעבור אפילו מקצת. כל האירועים היה מפחידים, ואין לו שום מושג איך יתמודד איתם.

כל הסיפור הזה עם אותו חייל מרושע לא מוצא חן בעיניו, הוא הכניס אותו לחדר פרטי בלי רשות איש, זה וודאי שחיים שלום לא יודע מכלום, כל אלו תוכניות של משהו אחד או כמה, מה הן בדיוק התוכניות של אותו חייל או קבוצה, האם באמת מדובר בשוחרי טובה שרוצים להציל את גיסו מלהתאבד? לפי מה שנראה לו מהצחוקים שמדובר במשהו אחר בכלל, אם גיסו עומד להתאבד למה הוא כל כך שמח?

"שכל התורה" עושה את הלומד מיוחד, הוא ידע להבחין ולהבדיל, לפיכך לבו ממאן להאמין לכל הסיפור, פרצופו של החייל הזה נראה מרושע כל כך, הוא מחפש להסב צער לאנשים, עד שקשה להאמין בכנות כוונותיו או כוונת חבריו.

מה בדיוק הסיפור המשונה, מה עומד מאחורי כל הזימון למחנה צבאי, למה לא דאגו לסדר במקום יותר ניטרלי? אין לו כל מושג, קשה לו להבין לאן חותרת החבורה להביאו עם הפגישה, הסיפור מדי עלום ואין לו מושג איך יתגלגל הסיפור.

כעת הוא נמצא בלי רשות בחדר, האם זה בסדר? או שהוא נכנס לצרה צרורה? מה עליו לעשות? אולי עליו לצאת מהחדר, כאן הוא נחשב כפורץ ומסיג גבול, עבירה גדולה גם לפי החוק האזרחי, לא כ'ש לחוק הצבאי הנוקשה, אם יצא אין לו שום כיוון לאן ללכת, אם יתפסו אותו הוא עלול להסתבך מאד, הוא נכנס למחנה בלי אישורים, אם יחקר על ידי אנשי המשטרה הצבאית מה יספר? אולי עדיף אם קל להישאר, אבל מה יהיה אם יגיע חיים שלום מאד מאוחר, מהו יעשה כל אותן שעות?

הוא גם לא יודע איך יקבל אותו חיים שלום כשיגלה את הביקור המפתיע במעוז הכי חסוי, הוא שמר על הסוד שלו כל כך הרבה שנים, להפתיע אותו ולתפוס אותו על חם, זה סיפור לא פשוט. כשנסעו להיפגש לא חשבו על כל הסיטואציות, הפחד מהסכנה הנוראה בו נמצא חיים שלום טשטשה את הדעת, אף אחד לא דיבר על אפשרות כזו, אם הסיפור אינו נכון.

איך באמת יגיב כשיראה אותו לפתע בתוך החדר, הוא הרי יהיה מופתע לחלוטין מהכניסה בלי הודעה מוקדמת ובלו קבלת רשות על כך, הוא עלול להגיב בצורה קשה מאד, הרי יהיו לו ביזיונות עצומים, להתגלות בפני אפרים זלמן המעריץ הגדול שלו עירום ועריה, זה לא דבר פשוט, מלבד זה שהדבר בודאי יתפרסם בכל המחנה והוא יהיה לחוכא ואיטלולא בין כל הליצנים של המחנה, לחיים שלום יש כל מיני מצבים בלתי נשלטים, בפרט כשהוא מופתע, צריך הרבה רחמי שמיים איך להתנהל במצב כזה.

הוא גם מתכוון למצב קשה נוסף, מי אומר שרק הוא יגיע, בחדר הזה ישנן חמש מיטות, חמישה חיילים מתגוררים בחדר, אולי יגיעו החיילים האחרים לפניו ושאלו שאלות, מה יענה להם? הם עלולים לעשות בלגן גדול כשיגלו פולש זר בחדרם, הם עלולים אף למסור אותו להנהלת הצבא על הסגת גבול הוא יכול לשבת בכלא צבאי על כזה פשע חמור, מלבד זאת הם יהיו שותפים לפגישה, הם יכולים לקלקל את כל הפגישה העדינה, העסק מסתבך והולך, הוא צעד למקום כמו שוטה גמור, בלי לחשוב די לפני שנכנס לטריטוריה סגורה, מאיזה כיוון שהוא חושב הייתה זו שגיאה חמורה ביותר, להיכנס למחנה צבאי בלי סידור מראש.

שאלה נוספת צצה במוחו, מה יחשוב כעת אביו, הוא ראה אותו נכנס למחנה צבאי, אבל אין לו את האפשרות להיכנס, מה יעשה בעיר מנוכרת זו כל כך הרבה שעות? איך ידע מתי יצא מהמקום, ומה יהיה איתו עצמו, אם יסע לבדו לירושלים איך יחזור? מעולם לא דרכה רגלו בתל אביב, אין לו שום מושג איך למצוא דרך חזור.

אמנם הוא צייד אותו בכסף ואף באוכל, אבל זה לא מספיק, אין לו חצי מושג איך לצאת מתל אביב, איפה היא התחנה של האוטובוסים לירושלים, לקחת מונית לא בא בחשבון, אין לו מושג עם מי יסע לבדו, איך יגיע לביתו באישון לילה? מעולם לא התנסה בנסיעות כאלו.

אבל לאחר כמה דקות התנער מהמחשבות המפחידות.

איפה האמונה שלי? האם מכל ניסיון אשבר? הלא יש בורא לעולם, הוא סיבב את כל העניין בצורה הזו, כדי שאבוא להציל את חיים שלום מלעשות מעשים נוראים. אני לא יודע מה בדיוק הם מעשיו ומהי הסכנה שמרחפת עליו, אבל המו'צ שליט'א אמר לאבא שהוא חושש שעל חיים שלום מרחפת סכנה איומה אפילו יותר ממה שמשערים, מי יודע אולי זו סכנה רוחנית שיותר גרועה מהמוות עצמו.

כשהסתכל על שעונו ראה שהגיעה שעת ערבית, הוא יכול עכשיו להתפלל מעריב משם תגיע הישועה, עליו להתפלל מעריב בכונה רבה ולכוון ב'חונן הדעת ובשמע קולנו' מה לעשות, אין ספק שה' יחונן אותו בדעה הנכונה מה לעשות ואיך לצאת מהמצב הסבוך.

משפחת הרטשטיין בתחילת התיישבותה ב"איסטסייד" מנהטן.

אחר מסע טלטולים בן שלושה שבועות באוניה מעט רעועה שנועה באיטיות מרגיזה על פני הים שלא אחת סער עד שהאונייה חישבה להישבר, הגיעה משפחת הרטשטיין לחופי ארה"ב, שמחה רבה הציפה את רב יואל כשראה את הדמות שמסמלת את החירות מרחוק, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, זעק כשדמעות רבות מציפות את לחייו.

לא קל להגיע אל חוף מבטחים, אבל ב"ה הצליחו להימלט מהסכנה האיומה שעומדת להגיע בזמן, אחותו המתונה לו בקוצר רוח, כמעט יום שלם המתנה בשערי הנמל, לצידה עמד בעלה ר' יעקב ברוכשטט, הוא היה כבר אזרח אמריקאי עשירים ושתיים שנה וניכר עליו כי השתקע בארה"ב, לבושו כבר לא היה חסידי, אבל חלילה וחס לא זנח את דרך האבות אלא שנעשה אזרח המקום (אמעריקאנער בירגער) והדבר ניכר בלבושו הקצר ובזקנו המצוחצח.

גם אחותו גב' בת שבע שתחי' לא הלכה עם הכובע הרגיל שלבשה בפולין על גבי חצי פרוק-פאה- (כיום יש שקוראים לזה א'פריזעט) אלא לבשה שייטעל (פאה) שהייתה מעוצבת במיטב המסורת.

רב יואל הרטשטיין שמח מאד לראות את קרובי משפחתו, אבל ציין לעצמו "אמריקה לא בשבילי" אם גיסי היקר ר' יענקלה כבר לא הולך עם הלבוש החסידי ואחותי היקרה גם היא נראית "אמעריקאנערקע ליידי" (גברת אמריקאית) זאת לא שיוואלע הפארפרומטע (שבי הדתיה מאד) זה אומר שהאווירה משפיעה, אין לי כל קשר ושייכות אם כך עם אמריקה, אני רוצה להישאר עם כל לבושי בלי לשנות אפילו בפרט אחד.

(אבי זצ"ל סיפר שהיה יהודי בירושלים שסבל מאשתו שנקראה חיה, היא ידעה לעשות לו חיים מרורים כמרור, עד שכמעט קץ בחייו, התייעץ עם איזה משכין שלום מקצועי שייעץ לו לשנות מקום, בגדר "משנה מקום משנה מזל" הכי טוב שתהגר לאמריקה, היא תתרגש מהשינוי הגדול בחיים, היא תהיה עסוקה ראשה ורובה במציאת עצמה במקום החדש, עד שהיא תשכח ממך, הדבר ישפיע לטובה וכן יסתדרו חיך בהרבה. שמע אותו יהודי לעצת היועץ החכם והיגר לאמריקה, אלא שלהוותו הרבה התברר לו במהרה שאם בארץ ישראל הרימה מעט את האף, הרי באמריקה היא נעשתה "ליידי או מיסיס" (בהיגוי האמריקאי) מושלמת וגאוותה הרקיעה שחקים, עתה על כל דבר קטן שילמה לו בריבית דריבית. נאנח אותו יהודי ואמר עתה התברר לי פירוש הנאמר לאחר שמו"ע "עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי" הפשט הוא כך, אם כשאשתי נקראה רק "חיה" לחוד הייתי אצלה עפר, קל וחומר כשנעשתה ל"מיסיס" עתה אני אצלה "עפר ואפר" שניתן לדרוך עליו כל היום).

אבל עם כל השינויים החיצוניים התברר שמשפחת ברוכשטאט נותרה חמה ולבבית כימים ימימה, הם היו מסורים בלב ונפש למשפחת הרטשטיין כדי שיוכלו להתאקלם במקום, הם עשו את מיטב השתדלותם ליישב את משפחת הרטשטיין בדירה מכובדת למדי בשכונת "איסטסייד" (הצד המזרחי של הנהר) במנהטן שם היה את הריכוז הגדול יהודים חרדיים, הם עשו את כל יכולתם שהשהות במקום תנעם להם.

חודש לאחר מיכן, החל רב יואל לחפש ישיבה מתאימה לנפתלי העילוי הגדול שלמד עד עתה בפאר ישיבות פולין "ישיבת חכמי לובלין" קשה למצוא עבורו ישיבה חסידית שמתאימה להליכותיו, באותם ימים לא תקעה החסידות יתד איתנה בארה"ב, הישיבות הבודדות שמצא היו ליטאיות או יותר נכון אמריקאיות, לאחר הרבה תהיות החליט לשלוח אותו לישיבת "תורה ודעת" ראש הישיבה מאד הרשים אותו ובלב בוטח שלח את נפתלי בנו שהיה כבר בן 19 ולמזן עצום בקי בכל המסכתות הישיבתיות ומעבר לכך.

למרות שנפתלי למד בהתמדה עצומה, לא חש את עצמו בנוח בישיבה, הוא היה נראה שונה מאד בלבושו החסידי המובהק בישיבה שתלמידיה לבושים קצרות, מספר פעמים אמר לאביו כי הוא מעדיף ללמוד בבית מדרש לבד ולא בישיבה בו הוא נראה "עוף מוזר" לחלוטין, אך רב יואל הסביר לו כי קשה להצליח בלימוד לבד, יעבור זמן נוסף הוא יתרגל למצב ואף הם יתרגלו אליו, אין כמו לימוד בצוותא, רק בודדים מאד צמחו לבד ואי אפשר לקחת סיכונים.

נפתלי הסכים בדיעבד לדברי אביו, אך לא חש את ה"לבו חפץ" במקום זה. עברה תקופה עד שמצא לעצמו בית כנסת בשם "אחוות אחים" שנראה מתאים להתבודדות ושכן לא הרחוק מהישיבה, הוא הצליח לסכם עם ה'פריזינט' (נשיא בית כנסת מעמד של גבאי על) של בית הכנסת שיתן לו מפתח כדי שיוכל לשקוד על לימודו, לבית כנסת זה הייתה מעלה שמשכה אותו לקבוע שם את מיטב סדריו, בשל הספריה שהייתה יחסית מכובדת, בן הפריזינט שלמד אף הוא בישיבה אהב להשיג ספרים מיוחדים, הוא טיפח את הספרייה במשך שנים והעשיר אותה בספרים שהיו יחסית נדירים לאותם ימים.

כעת חש נפתלי את עצמו כדג במים, הוא ישב שעות רבות בבית הכנסת ולמד כפי שלבו חפץ, מסכתות שבכלל לא היו מסדרי הישיבה, הרבנים דיברו עמו וניסו לשכנעו, לא לפרוץ גדר אלא ללמוד את סדרי הישיבה, אבל נפתלי שטעם הנערות לא סר ממנו, סבר שהוא חכם יותר מכולם ולפיכך לא סר למשמעת, הישיבה לא רצתה לפגוע בבחור שיצא מאירופה בטרם קץ ונותר כבן יחיד להוריו, לפיכך הגיבו ברכות, נפתלי תרגם זאת כחזקה שלו וחולשה של הישיבה והוא רשם את זה אצלו.

אפרים זלמן עמד הפעם בתפילה זמן רב כמו בתפילת נעילה, הרבה היה לו להתפלל, שלא תצא חלילה תקלה מתחת ידו, שימצא את חיים שלום במצב טוב, באם חלילה וחס לא, שתהייה לו את המילים המתאימות שתשפענה עליו לטובה, במידה וחלילה וחס התרחק מאד עד שהגיע עד לשאל תחתית וצריך הרבה רחמי שמים שיצא מהשאל, שלא יקלקל וירע את המצב, אלא יעורר בקרבו את השאיפה לשוב אל בית המדרש כבראשונה, המקום הטוב ביותר שיש ברחבי תבל.

הוא לא ינסה לתאר בפניו את חשיבות הלימוד, את זה ידע הוא יותר טוב ממנו ולמרות הכל קם ועזב בשל חשבונות הבל, לא זה יגרום לו לחזור, הוא צריך לעורר אותו בעניינים גשמיים שמדברים כעת אל לבו.

נדיף שיספר לו על הכבוד הגדול שיש לו בתור "משיב" של קרוב למאה משפחות שמאד בוטחות בהכרעה ההלכתית שלו, למרות שלא הוכתר כ"משיב" בצורה רשמית, אבל כן קרה בפועל, אנשים רבים צריכים לו, כשיש לחץ ברחוב הקטן ליד "בית ההוראה" ואין להם סבלנות לעמוד בתור המשתוק, הם הולכים אליו אל בית המדרש ב"קהל יראים" בו קבע את לימודו וב"ה הוא עונה להם תשובה שמתיישבת על דעתם, פעמים הדברים נוגעים ממש ל"שלום בית" וגם בזה יש לו הצלחה מעל ומעבר למשוער.

אין כמעט יום שלא נכנסים אליו שנים שלושה אברכים ומתייעצים איתו בכל מיני בעיות הלכתיות, בהתחלה באו אליו בשעות לא מסודרות, זה הפריע לו למהלך הסדרים והחברותות, לפיך הודיע לכל אלו שבאו לדרוש תורה מפיו, שישתדלו לבוא אליו בשעה 4 אחה"צ, הוא הקציב חצי שעה לתשובות, מאז נעשה דבר רשמי למחצה, בחצי שעה זו היה יכול לענות לשלושה ארבעה אנשים.

את זה ידגיש לו ויעשה לו ק"ו, אם הוא ברמתו הבינונית הצליח בס"ד להגיע כה רחוק, אין ספק שאם חיים שלום יתפוס את עצמו וישוב ל"עולם הישן" אותו נטש, יצליח פי כמה וכמה, הוא ישתדל עבורו עד כמה שידו מגעת, לקרב אותו שוב אל המרכז, הוא גם יוכל לשוב אל צארטיל שממתינה לו שנים רבות כל כך, הדלת לא נעולה בפניו, יש לו את כל הסיכויים להקים בית נפלא, לעומת זאת מה צופן לו העתיד בעולם החולף שבחר לעצמו, בו איש לרעהו זאב, כל אחד דואג אך ורק לעצמו, אף פעם אי אפשר לדעת, מי הוא אויב ומי הוא ידיד, מניין מובטח שמזלו ישפר שם? כמעט אין מי שעזב שעה עסק טוב.

(לצערנו ישנה נטישה של שוטים רבים שחושבים כי בצד ההוא מחכה להם עולם נפלא, בתמימותם מנתקים הם כל מגע עם העולם הישן, לאחר זמן מגלים כי הם קרחים מכאן ומכאן, הם שרפו את כל הגשרים ולהקים חדשים לא הצליחו, רבים מהם טורפים נפשם בכפם מרוב צער, כך איבדו את הכל בשל תמימות וטיפשות, כי בצד השני הכל זוהר ונהפוך הוא).

הוא שקע ב"שמע קולנו" וניסה להעיתר כי יצליח בדבריו, ואם לא ישפיע עליו, לכל הפחות ינטע את הזרעים הראשונים, בעיקר שהקשר יתחדש מכאן והלאה, כך יוכל להצליח להשפיע עליו בהמשך.

***

באמצע התפילה נכנס לחדר חייל כשהוא שופע עליצות, הייתה לו סיבה כנה לכך, הייתה לו הצלחה מיוחדת היום והדבר השפיע על מצב רוחו, הוא גם אפוף חזוה מהקורס שישותף בו בשבוע הבא, אין ספק שזה יקדם אותו מאד, יתכן שיעלה דרגה, כל דרגה זו תוספת משכורת והרבה כבוד, מכל הבחינות הוא כעת בשיא ויש לו הרבה לשמוח, הדרך לעתיד מזהיר בעתיד נסללת לה היטב.

כשהגיע שעת ארוחת הערב, נכנס לחדרו לקחת מספר דברים לפני שיכנס לחדר האוכל, אך שהוא נכנס לחדר עמד מופתע לחלוטין, מישהו זר חדר לחדר, דבר שלא אירע עד ליום זה. זה רק קצה הקרחון, הפולש הוא לא אחד משלנו, אלא אברך חסידי מובהק שעומד כשפניו צמודות אל הקיר ומתפלל באדיקות כמו בתפילת "נעילה".

מי זה שהעז לפלוש לחדרו בלי כל הודעה? מי הכניסו לכאן ומה יש לו לעשות במקום כזה? מעולם לא נשמע כדבר הזה, שיכנס אדם חרדי לאחד מחדרי החיילים, מי זה שהכניסו לחדר ומאזה טעם?

הוא עמד כמסומר למקומו, גלי חמה הציפו אותו, הוא לא יכול היה להכיל את החוצפה של הפלישה הזו לחדרו, אמנם לא היה זה חדרו הבלעדי, אבל יש לו חלק מכובד בחדר, המעמד שלו גבוה מכל יתר חברי החדר, הוא קצין די בכיר ואילו הם חיילים זוטרים, ולכן צריכים לשאול אותו בטרם עושים כאן הכנסת אורחים, הסיפור הזה שהכניסו לחדר אדם חרדי והשאירו אותו לבד בחדר נראה לו דבר מוגזם בהחלט אם לא התעללות, את מי התכוונו להרגיז, אם לא אותו? בגלל רגשות היתר שלו אלו שלא סובלים אותו יודעים לדרוך על הפצעים שלו, זה הציף אותו לחלוטין וגרם לו לכעס עצום.

הוא התיישב על מיטתו בהמתנה מתוחה מאד, לראות מי הוא אותו פולש, היה לו הרבה מה לחרוד מהדמות החסידית המסתורית, זה הזכיר לו את החיים של פעם, כשהוא עצמו היה לבוש את אותה תלבושת, אף הוא השתייך לקבוצה החסידית ולמד תורה בעיון, אך הגיעו ימים סוערים ודעותיו השתנו מאד, כיום הוא רחוק מאד ולא אוהב להיזכר בימי העבר, הדמות החסידית ננעצה כמו חץ בלב, היא דרכה על פצעיו המדממים שעדיין לא נסגרו, זה הכעיס אותו מאד.

אבל אולי זה חייל שהתחפש לחרדי ואולי אפילו אחד מחברי החדר, יש אחד שמסוגל לשחק בצורה מעולה, אולי זהו הוא? אבל זה לא יתכן, כל חברי חדרו הם חילונים לחלוטין איש מהם אינו פורש כמוהו, אף אחד מהם לא יוכל להציג חרדי מבטן ומלידה,

אין חילוני אחד שלא יטעה בעת שינסה להציג דמות שאינו מכיר. זה ודאי חסיד שנפל עליו מהשמים. אבל אף למען האמת הגיע לחדר, אף נכנס למחנה צבאי וטייל את כל שטח המחנה בלי להיחשף, מי פתח לו את החדר והשאיר אותו בפנים, אף דבר זה לא עורר מהומה, אין לו על כך כל מענה.

כך ישב משך עשר דקות מתוחות ביותר, ממתין מתי יפסע החסיד לאחור ויכול לברר אצלו על מה ולמה נכנס לחדר ומי הכניסו בלא רשותו. בלי משים לב מרט את שעריו, זה היה סימן מובהק שהעניינים אינם בשליטה. משום מה יש לחסיד הזה זמן רב כדי למרוט את עצביו, הוא מתפלל ומתפלל כאילו נמצא ב"קהל יראים" או בבית כנסת של "ברסלב".

כל דקה שעוברת מפלס העצבים עולה, אם היה יכול לתפוס הפולש ולזרוק אותו מהחדר היה עושה זאת בשמחה, אבל משום מה יש לו פחד וגם "דרך ארץ" כלפי אותו חסיד שמתפלל כמונה מעות, בלב פנימה עדיין לוחשת בעירה קטנה שמפעילה את המצפון שכמעט נרקב כולו, בעירה זו לא מניחה לו ליהנות מהחיים המופקדים, היא מזכירה לו מפעם לפעם שיש בורא ומצווה, ישנה תורה וישנן תרי"ג מצוות ואי אפשר לחמוק מזה.

בשל זה הוא שומר על הגחלת, מקיים מצוות מסוימות אך בחר אותן בצורה סלקטיבית מאוד, יש דברים שנוח לו לשמור ויש דברים שהוא בוחר להתעלם. כל עוד הוא נמצא בתוך המחנה הצבאי ורואה רק את הצד החילוני נרגע המצפון והולך לישון שינה עמוקה.

אף בלילות מסוימים מציפים אותו ביעותים, כאשר דמויות העבר באות אליו בחלומות ומציקות לו על כל ההתנהגות שלו, אין דרך לחסום אותם והם לא שותקים לו. אביו ז"ל מייסד אותו כי אין לו מנוחה בעולם העליון כשבנו יקירו חוטא ואמו העדינה אינה מייסרת, רק בוכה ובוכה זה כואב יותר. הוא קם כמעט מידי בבקר כולו שטוף זעה ומגלה שכל זה רק בחלום, איש לא חטף אותו וגם אינו מאיים עליו, הוא נרגע ומתיר את כל נדדיו שנודד בעת מצוקה, כך שוכח הוא עם שגרת החיים את כל מה שעבר בלילה, עד שבא החלום והסיפור חוזר חלילה. הנס הגדול שלו שזה לא מתרחש בכל יום אלא אחת לכמה שבועות, אבל פעמים שהסיוטים היו חוזרים ונשנים בזה אחר זה עד שכמעט הורידו אותו מדעתו.

לא אחת היה בולע כמה כדורי שינה כדי שישן שינה עמוקה ביותר ולא יחוש בחלומות הביעותים, אבל לא תמיד זה עזר, פעמים להיפך, ככל שישנתו עמוקה כך נצרבו בתוכו חלומות קשים שייסרו אותו עד דכא, עד שכל ההנאה שלו מהשינוי במצבו נמוגה כליל, הוא כבר חשב לשוב בתשובה ולברוח מהמחנה לעיר או ארץ רחוקה שם לא מכירים אותו שם, כך יתחיל לחיות מסלול חדש, אבל ההצלחות המסחררות שלו במישור הצבאי ועוד עניינים חשובים מנעו זאת ממנו.

כשראה את החסיד פוסע לאחוריו חש רגשות מעורבים, שמח מאוד שכעת ידע מיהו הפולש ומהי מטרתו, מאיך פחד מאוד מפני הפגישה, מי יודע אולי הגיע במיוחד בשבילו כדי לייסרו על פחזותו, מי יודע אולי אף ינסה להשיבו בתשובה שלימה, הוא התחיל לחשוב שאולי בשמים לא שוקטים ומנסים לייסר אותו שבע על חטאותיו.

החסיד לא הפנה אליו את ראשו, הוא צריך לומר "עלינו לשבח" בכוונה גדולה כמונה מעות, הוא גם אמר אחרי כן עשרה פרקי תהילים, החייל לא היה צריך להתאמץ לדעת מהו אומר, הוא הכיר את פרקי התהילים על בורים יש לו ראש פנומנלי, מה שקרא פעם אחת זכר היטב, הזיכרון שלו היה חזותי, עד שידע גם היכן ממוקם כל קפיטל (פרק) היכן הוא מתחיל ומסתיים בספר (באותן שנים לא היו הוצאות כפי שקורה כיום, מלבד אחד שניים) הוא היה מסוגל עתה לתקן אותו בכמה טעויות קטנות שלא הבחין, שגיאות בהברות ובהגייה, מילא, לא כל מי שאדוק יודע להתפלל כהוגן, לפעמים תפילתו רצופה שיבושים חמודים, לעומת זאת הוא יודע את כל התפילות על בוריין אלא שכמעט שאינו מתפלל.

כשגמר החסיד את תפילתו הפנה לפתע את ראשו, שני האנשים הסתכלו זה על זה בחוסר אמון מוחלט, שתי זעקות נזרקו לחדר והידדו בחלל הלילה.

חיים שלום.....אפרים זלמן.... זעקות שיכולות לבקוע וקיעים. תנסו לדמיין מה יכול להתרחש בעקבות הגילוי המדהים שקבע אחת ולתמיד כי חיים שלום נמצא וגם היכן הוא, האם יש לכולנו את העט לתאר זאת?! לא אין לנו!

בעד אחד הקירות עמד חייל כשעיניו לטושות, מה הולך כאן? כדבר הזה עוד לא ראיתי בחיי! אמר לעצמו כמה וכמה פעמים תוך שצובט את עצמו לדעת שהכל בהקיש. אין ספק שמי שתזמן את המאורע גאון, בשום סקף (מערכון) לא נוכח בכאלו קטעים. וכאן זה ממש בלייב (חי ואמיתי) הוא עומד כבר שעתים ומחכה לאקשן המובטח לו, המתח גואה עד לשמיים.

מרגע שנכנס "החסידון" הייתה לו שעות קורת רוח, גם בלי לקרוא את ההבעות המתחלפות על פני האורח, ניכר היה עליו כי הוא נמצא במבוכה איומה, אף הצליח בנגי' לקחת חסידון מלב מאה שערים מעוז "נטורי קרתא" ולגרור אותו לתוך מחנה צבאי, לסגור אותו בחדר בלי לתת לו איזה סיודר מרגיע, זה כמו לזרוק אותו לתוך גוב האריות, שיא הסדיסטייות.

כמה זה מתאים לאותו בנגי' שחי מקטעים כאלו, עכשיו צריך לראות אף תהיה הפגישה.

הוא הספיק לראות את חיים שלום נכנס בסערה לחדר כולו שופע עליצות אלא שלפתע הוא קולט את החרדי שעומד ומתפלל כשהוא דבוק לקיר, ברגע זה הוא קופא על מקומו הוא מתיישב בחוסר אונים על מיטתו וכבר עשר דקות שהוא מסומר במקומו, הוא לא מסוגל לעכל את הקטע הזה, הוא נראה כאילו אחד שעומד לקבל איזו התקפת עצבים.

